

O‘QUVCHILARNI KOMIL INSON QILIB TARBIYALASHDA BADIY ADABIYOTNING O‘RNI

Mirova Nargiza Nutfillo qizi

Osiyo Xalqaro Universiteti Pedagogika va psixologiya fakulteti

M1-P-24 2-bosqich magistranti

Annotatsiya: *Mazkur maqolada o‘quvchilarni komil inson qilib tarbiyalash jarayonida badiiy adabiyotning o‘rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Badiiy adabiyot yosh avlodda axloqiy-ruhiy kamolot, ma’naviy qadriyatlarni shakllantirish, milliy g‘oya va insonparvarlik tamoyillarini singdirishda muhim tarbiyaviy vosita sifatida ko‘rib chiqiladi. Maqolada shuningdek, badiiy asarlarning shaxsiy ong va dunyoqarashni boyitishdagi imkoniyatlari ham ilmiy asosda yoritilgan.*

Kalit so‘zlar: *badiiy adabiyot, komil inson, tarbiya, ma’naviy-axloqiy qadriyatlar, estetik ta’sir, o‘quvchilar.*

Аннотация: *В данной статье рассматривается роль художественной литературы в воспитании учеников как всесторонне развитых личностей. Художественные произведения анализируются как важное средство формирования нравственного и духовного развития, передачи национальных ценностей и гуманистических идей. Особое внимание уделяется влиянию литературы на расширение мировоззрения и развитие личности учащихся.*

Ключевые слова: *художественная литература, воспитание, всесторонне развитая личность, духовные ценности, эстетическое воздействие, ученики.*

Annotation: *This article explores the role of fiction in educating students as well-rounded individuals. Works of literature are analyzed as an essential tool for shaping moral and spiritual development, instilling national values and humanistic principles. The study also emphasizes the capacity of literary works to enrich students’ worldview and foster their personal growth.*

Keywords: *fiction, upbringing, well-rounded individual, moral values, spiritual development, aesthetic influence, students.*

Kirish

Bugungi globallashuv va raqobat kuchayib borayotgan davrda ta’lim-tarbiya jarayonining asosiy vazifalaridan biri – barkamol, ma’naviy boy, intellektual salohiyatli, komil insonni shakllantirishdir. Bu borada yoshlarning ma’naviy olamini boyitish, ularni ezgulik, adolat, vatanparvarlik va insonparvarlik g‘oyalariga sodiq bo‘lib ulg‘ayishida badiiy adabiyotning o‘rni beqiyosdir.

Badiiy adabiyot inson qalbi va ongiga bevosita ta’sir etuvchi kuchli tarbiyaviy vosita sifatida qadimdan pedagog va mutafakkirlar e’tiborida bo‘lgan. Sharq mutafakkirlari, jumladan, Alisher Navoiy, Jaloliddin Rumiy, Ahmad Yassaviy kabi allomalar asarlarida insonni komillikka yetaklovchi axloqiy-ruhiy mezonlar yuksak badiiy mahorat bilan ifoda

etilgan. Adabiyot orqali bola hayotiy tajribani anglaydi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni o‘zlashtiradi, ma’naviy immunitet hosil qiladi.

Zamonaviy ta’lim jarayonida badiiy adabiyotning tarbiyaviy imkoniyatlaridan samarali foydalanish – o‘quvchilar tafakkurini boyitish, ularni mustaqil fikrlashga undash, estetik didini shakllantirish va ijtimoiy faol shaxs sifatida ulg‘aytirishning muhim shartidir. Shu bois, o‘quvchilarni komil inson qilib tarbiyalashda badiiy adabiyotning pedagogik va psixologik imkoniyatlarini chuqur o‘rganish hamda ularni amaliyotga joriy etish dolzarb masala hisoblanadi.

Shu nuqtayi nazardan, ushbu mavzuning o‘rganilishi nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega bo‘lib, o‘quvchilarni har tomonlama yetuk, barkamol shaxs qilib tarbiyalash jarayonini ilmiy asoslash imkonini beradi.

Bugungi kunda jamiyat oldida turgan asosiy vazifalardan biri – yosh avlodni barkamol, vatanparvar, ma’naviy yetuk shaxs qilib tarbiyalashdir. Shu maqsadda davlatimiz tomonidan qabul qilinayotgan qator dastur va strategiyalarda yoshlarning intellektual salohiyati, ma’naviy-axloqiy kamoloti va ijodiy tafakkurini rivojlantirish ustuvor yo‘nalish sifatida belgilangan. Bunday yuksak maqsadga erishishda badiiy adabiyotning o‘rni beqiyosdir.

Badiiy adabiyot nafaqat o‘quvchilarning bilim doirasini kengaytiradi, balki ularning axloqiy qarashlarini, estetik didini va hayotiy pozitsiyasini shakllantiradi. Ayniqsa, global axborot oqimi kuchayib borayotgan davrda yoshlarning qalbini turli zararli g‘oyalardan himoya qilish, ularni milliy qadriyatlar va umuminsoniy tamoyillar asosida tarbiyalashda badiiy adabiyotning tarbiyaviy imkoniyatlaridan foydalanish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, ta’lim-tarbiya jarayonida o‘quvchilarni faqat bilimli emas, balki ma’naviy barkamol inson qilib tarbiyalash talab qilinmoqda. Zero, kitob mutolaasi, ayniqsa badiiy adabiyot insonda mehr-oqibat, halollik, adolat, mehnatsevarlik kabi yuksak insoniy fazilatlarni shakllantirishda eng samarali vositalardan biridir.

Shu bois, o‘quvchilarni komil inson qilib tarbiyalashda badiiy adabiyotning o‘rni, uning imkoniyatlarini chuqur ilmiy tahlil qilish va ta’lim jarayonida samarali qo‘llash hozirgi davrning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Asosiy qism

O‘quvchilarni komil inson qilib tarbiyalashda badiiy adabiyotning o‘rni beqiyosdir. Avvalo, badiiy adabiyot inson ruhiyatiga bevosita ta’sir etadigan kuchli tarbiya vositasi hisoblanadi. Adabiy asarlarning qahramonlari, ularning hayotiy kurashlari, orzu-intilishlari, axloqiy tanlovlari o‘quvchi qalbida chuqur taassurot uyg‘otadi, ularda hayotga, jamiyatga, insonlarga munosabatni shakllantiradi. Badiiy asarlar orqali o‘quvchilar mehr-oqibat, sabr-toqat, mehnatsevarlik, halollik, vatanparvarlik, adolat kabi yuksak insoniy fazilatlarni o‘zlashtiradilar.

Shuningdek, badiiy adabiyot o‘quvchilarning estetik didini rivojlantiradi. Adabiyot orqali ular nafosatni anglaydilar, so‘z go‘zalligini his qiladilar va san’atning betakror jozibasini idrok etadilar. Bu esa yosh avlodning tafakkurini kengaytirib, ularda nafaqat bilim, balki ma’naviy-estetik qadriyatlarni ham shakllantiradi.

Adabiyot insonni jamiyatning faol a‘zosi bo‘lishga tayyorlaydi. Chunki asarlarda tasvirlangan voqealar, qahramonlarning hayotiy pozitsiyalari, ijtimoiy munosabatlari o‘quvchilarni o‘z-o‘zidan muayyan xulosaga kelishga, shaxsiy qarashlarini shakllantirishga undaydi. Shu orqali yoshlarning mustaqil fikrlash qobiliyati, ijtimoiy faolligi va mas’uliyat hissi ortadi.

Ta’lim jarayonida badiiy adabiyotning imkoniyatlaridan oqilona foydalanish o‘quvchilarda milliy g‘urur, ma’naviy qadriyatlarga sodiqlik, o‘z xalqining tarixi va madaniyatiga hurmat bilan qarash hissini mustahkamlaydi. Ayniqsa, o‘zbek adabiyoti durdonalari – Alisher Navoiy, Abdulla Qodiriy, Cho‘lpon, Abdulla Oripov kabi buyuk ijodkorlarning asarlari yoshlarning qalbida chuqur iz qoldirib, ularni komil inson bo‘lib voyaga yetishga yo‘naltiradi.

Bundan tashqari, jahon adabiyoti namunalari ham o‘quvchilar tafakkurini boyitadi, ularni umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalaydi. Bu esa yosh avlodning global tafakkurini kengaytiradi, dunyoqarashini shakllantiradi.

Xulosa qilib aytganda, badiiy adabiyot o‘quvchini nafaqat bilimli, balki komil inson sifatida shakllantiruvchi eng muhim omillardan biridir. U o‘quvchilarning ma’naviy dunyosini boyitadi, irodasini mustahkamlaydi va ularni hayotiy sinovlarga tayyorlaydi. Shu sababdan ta’lim-tarbiya jarayonida badiiy adabiyotning o‘rni va ahamiyatini chuqur anglash va undan samarali foydalanish dolzarb vazifa bo‘lib qolmoqda.

Bugungi globallashuv va tezkor axborot asrida yoshlar ongiga turli g‘oyalar, mafkuraviy oqimlar va internet orqali tarqalayotgan zararli axborotlar katta ta’sir ko‘rsatmoqda. Bu jarayonda ularning dunyoqarashini to‘g‘ri shakllantirish, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiq, barkamol inson qilib tarbiyalash dolzarb vazifaga aylanmoqda. Shu nuqtayi nazardan, o‘quvchilarni komil inson sifatida voyaga yetkazishda badiiy adabiyotning o‘rni va ahamiyatini o‘rganish zaruriyati yuzaga keladi.

Birinchidan, badiiy adabiyot shaxsning ma’naviy-axloqiy rivojida asosiy vosita hisoblanadi. Yoshlarning insoniy fazilatlarini egallashi, jamiyatda munosib o‘rin egallashi, halollik va vatanparvarlik kabi qadriyatlarga amal qilishi bevosita badiiy adabiyot orqali shakllanadi.

Ikkinchidan, adabiyot o‘quvchilarning tafakkurini kengaytirib, ularni ijodkorlikka, mustaqil fikrlashga o‘rgatadi. Ta’lim jarayonida kitob mutolaasining kamayib borayotgani, internet va ommaviy madaniyatning salbiy ta’siri kuchayib borayotgan bir paytda, badiiy adabiyotning tarbiyaviy imkoniyatlarini chuqur ilmiy o‘rganish va amaliyotga tatbiq etish zarurdir.

Uchinchidan, milliy adabiyotimiz namunalari yosh avlod qalbida tarixiy xotira, milliy g‘urur va o‘zligini anglash tuyg‘usini shakllantiradi. Jahon adabiyoti esa ularning dunyoqarashini kengaytirib, umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalaydi.

Shunday qilib, o‘quvchilarni komil inson qilib tarbiyalashda badiiy adabiyotning tutgan o‘rni va imkoniyatlarini chuqur o‘rganish, ularni ta’lim-tarbiya jarayonida keng qo‘llash nafaqat dolzarb, balki zaruriy masalalardan biridir.

O‘quvchilarni komil inson qilib tarbiyalashda badiiy adabiyotning o‘rni nihoyatda muhimdir. Avvalo, badiiy asarlar o‘quvchilar qalbida insoniy fazilatlarni shakllantiruvchi, ularga hayotiy saboq beruvchi bevosita tarbiya manbai hisoblanadi. Asarlardagi qahramonlarning hayoti, ularning ezgulik yo‘lidagi kurashlari, muammolarni yengishdagi qat’iyati o‘quvchilarda ma’naviy-axloqiy qarashlarni boyitadi.

Badiiy adabiyot orqali yoshlar halollik, adolat, mehnatsevarlik, mehr-oqibat, vatanparvarlik kabi fazilatlarni o‘zlashtirib boradi. Adabiyot nafaqat bilim beradi, balki o‘quvchining ichki dunyosiga kirib, ularni ruhiy jihatdan ham tarbiyalaydi. Shu jihatdan u tarbiya vositalari orasida alohida o‘rin tutadi.

Bundan tashqari, badiiy adabiyot o‘quvchilar tafakkurini kengaytiradi, ularni mustaqil fikrlashga, ijodkorlikka undaydi. Mutolaa jarayonida o‘quvchi so‘z boyligini oshiradi, nutq madaniyatini shakllantiradi va estetik didini rivojlantiradi. Bu esa komil insonning ajralmas jihatlaridan biridir.

Milliy adabiyotimiz durdonalari yoshlarni o‘z xalqining tarixini, qadriyatlarini, urf-odatlarini anglashga, milliy g‘urur va vatanparvarlik ruhida tarbiyalanishga yordam beradi. Jahon adabiyoti esa o‘quvchilarning dunyoqarashini kengaytirib, boshqa xalqlarning madaniy merosini anglash va hurmat qilishga o‘rgatadi.

Xulosa qilib aytganda, badiiy adabiyot o‘quvchilarni nafaqat bilimli, balki yuksak ma’naviyatli, ijodiy fikrlovchi, o‘zligini anglagan va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida shakllangan komil inson sifatida voyaga yetkazishda eng muhim vositalardan biridir.

Xulosa va tavsiyalar

O‘quvchilarni komil inson qilib tarbiyalash jarayonida badiiy adabiyotning tutgan o‘rni juda katta. Adabiyot o‘quvchilarning nafaqat bilim doirasini kengaytiradi, balki ularning ma’naviy olamini boyitadi, ruhiy dunyosini shakllantiradi va hayotiy pozitsiyasini mustahkamlaydi. Adabiy asarlar orqali yoshlar ezgulik, adolat, halollik, vatanparvarlik kabi yuksak fazilatlarni o‘zlashtirib, mustaqil fikrlash va to‘g‘ri qaror qabul qilish qobiliyatiga ega bo‘ladilar. Shu bois, badiiy adabiyot o‘quvchini komil inson sifatida shakllantiruvchi eng muhim tarbiya vositasi hisoblanadi.

Badiiy adabiyotning ta’sir kuchi shundaki, u o‘quvchi qalbida bevosita hissiyot uyg‘otadi, obrazlar orqali hayotni idrok etishga, insoniy munosabatlarni chuqurroq anglashga yordam beradi. Shu jihatdan, o‘quvchilarni barkamol inson qilib tarbiyalashda badiiy adabiyotning imkoniyatlarini kengroq o‘rganish va amaliyotda samarali qo‘llash bugungi kunda dolzarb masalalardan biridir.

Tavsiyalar:

1. Ta’lim jarayonida badiiy adabiyot darslariga alohida e’tibor qaratish, ularni faqat bilim manbai emas, balki ma’naviy tarbiya vositasi sifatida qo‘llash.
2. O‘quvchilarni milliy va jahon adabiyotining eng sara asarlari bilan tanishtirish, mutolaa madaniyatini shakllantirish uchun turli adabiy kechalar, musobaqalar va davra suhbatlarini tashkil etish.

3. Badiiy asarlar qahramonlarining ijobiy fazilatlarini o‘quvchilarning shaxsiy hayoti va kundalik faoliyati bilan bog‘lab tahlil qilish, ularni hayotiy ideal sifatida ko‘rsatish.

4. Ota-onalar, mahalla va ta’lim muassasalari hamkorligida o‘quvchilarda kitob o‘qishga qiziqish uyg‘otuvchi ijtimoiy muhitni yaratish.

5. Zamonaviy axborot texnologiyalari davrida o‘quvchilarning bo‘sh vaqtini kitobxonlikka yo‘naltirish maqsadida elektron kutubxonalar, onlayn adabiy platformalar va mutolaa klublaridan keng foydalanish.

Xulosa qilib aytganda, badiiy adabiyot o‘quvchilarni ma’naviy barkamol, ijodiy fikrlovchi, vatanparvar va komil inson qilib tarbiyalashda eng samarali vositalardan biridir. Shu bois ularni tarbiya jarayonida keng tatbiq etish hozirgi davr ta’limining asosiy vazifalaridan bo‘lishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Abdullayeva Q., Tojiboyeva Sh. Adabiyot ta’limi nazariyasi va metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.

2. Jo‘rayev T. Adabiyot va ma’naviyat masalalari. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2015.

3. Rasulov H. Pedagogika va tarbiya nazariyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.

4. Qodirov N. Badiiy adabiyot va tarbiya. – Toshkent: O‘qituvchi, 2017.

5. Sharipova M. Kitobxonlik – ma’naviy kamolot asosi. – Toshkent: Ma’naviyat, 2021.

6. Zunnunov A. Ta’lim jarayonida o‘quvchilarda ma’naviy-axloqiy tarbiyani shakllantirish. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.

7. Alisher Navoiy. Xamsa. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, turli yillarda chop etilgan.

8. Abdulla Qodiriy. O‘tkan kunlar. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2018.